

Türkiye'de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi

The Impact of Infrastructure Deficiencies Limiting Spatial Accessibility on the Employment of Personswith Disabilities in Turkey

Canan Öykü DÖNMEZ KARA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Haziran 2021, Cilt 11, Sayı 1, Sayfa 117-140
June 2021, Volume 11, Issue 1, Page 117-140

P-ISSN: 2146-4839

E-ISSN: 2148-483X

2021-1

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt: 11 - Sayı: 1 - Yıl: 2021
Volume: 11 - Issue: 1 - Year: 2021

P-ISSN: 2146-4839
E-ISSN: 2148-483X

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / *On behalf of the Social Security Institution*
İsmail YILMAZ
(Kurum Başkanı / President of the Institution)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Publication Manager
Uğur KORKMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Cevdet CEYLAN
Ömer KÜÇÜKEVCİLİOĞLU
Ayдын GEDİKLİ
Okan AYDIN
Fetullah EVLİYAOĞLU

Editörler / Editors

Doç. Dr. Erdem CAM
Selda DEMİR

Redaksiyon / Redaction

Nihan ERTÜRK

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / **Type of Publication:** *International Periodical*

Yayın Aralığı: 6 aylık / **Frequency of Publication:** *Twice a Year*

Dili: Türkçe ve İngilizce / **Language:** *Turkish and English*

Basım Tarihi / Press Date: 17.06.2021

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),

TUBİTAK ULAKBİM - TR

EBSCO HOST - US

ECONBIZ - GE

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL

SCIENTIFIC INDEXING SERVICES - US

JOURNAL FACTOR

ASOS INDEX - TR

SOBIAD - TR

tarafından indekslenmektedir.

©Tüm hakları saklıdır. Sosyal Güvenlik Dergisi'nde yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı telif hakları saklı kalmak üzere eğitim, araştırma ve bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir. Dergide yayımlanan makalelerdeki fikir ve görüşler Sosyal Güvenlik Kurumunun kurumsal görüşünü yansıtmaz, tüm görüşler yazarlarına aittir.

Tasarım / Design: PERSPEKTİF Matbaacılık Tasarım Tic.Ltd.Şti. (0 312) 384 20 55 - Ankara

Basım Yeri / Printed in: PERSPEKTİF Matbaacılık Tasarım Tic.Ltd.Şti. (0 312) 384 20 55 - Ankara

İletişim Bilgileri / Contact Information

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı

Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TÜRKİYE

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 - 207 87 70 - Faks / Fax: +90 312 207 78 19

Erişim/Webpage: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/sgd/tr> - e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŞ
Bangor University

Professor Özay MEHMET
Finnish International University

Professor Paul Leonard GALLINA
Bishop's University

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton

Professor Jacqueline S.ISMAEL
University of Calgary

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR
İstanbul Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ömer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. E. Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŞKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Şükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
Ostim Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Türker TOPALHAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Aziz Can TUNCAY
Bahçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Kıbrıs İlim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Aşkın KESER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Fenerbahçe Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Cem KILIÇ
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Süleyman BAŞTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Nurşen CANIKLIOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Saim OCAK
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

20. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFeree LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Veysel YILMAZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Aşkın KESER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Erkan ARI
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. İknur KILKIŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Davut AYDIN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Metin PİŞKİN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Selver Yıldız BAĞDOĞAN
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Fenerbahçe Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Sibel SELİM
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFTÇİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Meral SUCU
Hacettepe Üniversitesi
Fen Fakültesi

Doç. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Zeki ERDUT
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Atalay ÇAĞLAR
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Salih DURSUN
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA
Anadolu Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Suat UĞUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğretim Üyesi Ufuk BİNGÖL
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Manyas Meslek Yüksekokulu

20. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ
EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	42
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	13
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	10
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	8
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	11
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%31

Araştırma Makalesi – Research Article

Türkiye’de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi¹

The Impact of Infrastructure Deficiencies Limiting Spatial Accessibility on the Employment of Personswith Disabilities in Turkey

Canan Öykü DÖNMEZ KARA*

ID 0000-0002-7825-3652

Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security
Cilt: 11 Sayı: 1 Yıl: 2021 / Volume: 11 Issue: 1 Year: 2021
Sayfa Aralığı: 117-140 / Pages: 117-140
DOI: 10.32331/sgd.952558

ÖZ

Erişilebilirlik, farklı gereksinimleri bulunan kişilerin kendi başlarına evlerinden çıkabilmeleri, başkalarına ihtiyaç duymadan çeşitli binalara ve açık alanlara ulaşabilmeleri ve bunları kullanabilmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Engellilerin ekonomik, sosyal ve toplumsal hayata katılabilmeleri noktasında erişilebilirlik daha önemli hale gelmektedir. Bunun için başta devletin bir kısım yasal düzenlemeler hayata geçirmesi, sonra da yerel yönetimlerin yapıyı çevrede ve kent ölçeğinde gereksinim duyulan tüm fiziksel, mimari ve altyapı önlemlerini almaları gerekmektedir. Bu çerçevede araştırmanın amacı, Türkiye’de mekânsal erişilebilirlik bağlamında engellilerin istihdamında karşılaşılan sorunların ortaya konulması ve bunların çözümüne yönelik bazı öneriler geliştirilmesidir. Araştırma, engelli dostu iller arasında sayılan Çanakkale ili kent merkezi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma verileri görüşme yöntemiyle toplanmış, engelli derneklerinin yetkilileri ve engelli çalıştıran firmaların yetkilileriyle görüşmeler yapılmıştır. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Sonuçta, her ne kadar engelli dostu iller arasında sayılsa da Çanakkale kent merkezinde, mekânsal planlamanın engellileri hesaba katmayan bir anlayışla yapıldığı, bu durumun engellilerin kentsel hizmetlere ve iş imkânlarına erişimlerini sınırlandırdığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Mekânsal erişilebilirlik, engelli, istihdam, belediye, Türkiye

ABSTRACT

Accessibility is defined as people with different needs to leave their homes on their own, reach and use various buildings and open spaces without the need for others. Accessibility becomes more critical for disabled people to participate in economic and social life. The purpose of the research is to reveal the problems encountered in the employment of disabled people in context of spatial accessibility in Turkey and to develop some suggestions for a solution. The research is limited to the city center of Çanakkale, which is considered among the disabled-friendly cities. The research data were collected by interview method, and interviews were held with the officials of the associations for the disabled and the representatives of the companies employing the disabled. The data were analyzed by content analysis. As a result, although it is counted among the disabled-friendly cities, it has been observed that the spatial planning in the city center of Çanakkale is done with an understanding that does not take the disabled persons into account, which limits the access of disabled people to urban services and job opportunities.

Keywords: Spatial accessibility, disabled, employment, municipality, Turkey

Önerilen atf şekli: Dönmez Kara, C. Ö. (2021). Türkiye’de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi. Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security). 11(1). 117-140

• Geliş Tarihi/Received: 29/03/2021 • Güncelleme Tarihi/Revised: 17/05/2021 • Kabul Tarihi/Accepted: 14/06/2021

¹ Bu araştırma TAEM Uluslararası Sosyal Politika Kongresinde (18-20 Haziran 2019), özet bildiri şeklinde sunulmuştur.

* Doktor Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, oykudonmez@comu.edu.tr

GİRİŞ

Erişilebilirlik, kent sakinlerinin kent yönetimince sunulan imkânlardan eşit düzeyde yararlanmalarına olanak veren aşgari altyapının sağlanması şeklinde tanımlanabilir. Kent sakinlerinin, yasalar önünde devlet ve yerel yönetimler tarafından verilen hizmet ve yardımlara eşit oranda katılma hakları bulunmasına karşın altyapı eksikliği kaynaklı sorunlar nedeniyle özellikle kentlerde yaşayan engelliler bu imkânlara erişimde sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bununla birlikte, engellilerin de diğer tüm insanlar gibi yaşamak, aile kurmak, toplumda bir işe yaradığını anlayarak psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmeleri gibi nedenlerle çalışmaları gerekmektedir.

Çalışma, temel insan hakları arasında olup, 1982 Anayasası'nda da kabul edilmiş; devlet bu imkânı vatandaşlarına sunmakla yükümlü kılınmıştır. Modern toplumda iş olanakları kentlerde yoğunlaştığından ve nüfusun çok önemli bir kısmı da kentlerden yaşadığından insanların işlerine ulaşmaları başta toplu taşıma, kaldırımlar, yaya geçitleri, ışıklar, binalar, park yerleri gibi altyapı imkânlarının sağlanmasına bağlıdır. Altyapının kentte yaşayan herkesin ihtiyacına eşit oranda cevap verecek düzeyde olmaması engellilerin iş yaşamına katılmasını oldukça zorlaştırmaktadır. İşverenler açısından ise işe aldıkları kişilerin tam saatinde işlerinin başında olması önemlidir. Ancak ulaşım ve altyapı eksiklikleri nedeniyle işverenlerin aklında engellilerin işlerine vaktinde gelmeleri konusunda güçlük yaşayacakları endişesi öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, engelli çalıştırmaya ilişkin yükümlülük, devlet teşvikleri ve insani nedenlerle işverenler engellileri istihdam etmektedirler. Sonuçta temel insan hakları arasında sayılan çalışma hakkının engelliler için de yerine getirilmesinde, başta yasal düzenlemeler ve denetimler noktasında devlete, mevzuatta ön görülen altyapılı çevrenin oluşturulmasında ise belediyelere önemli görevler düşmektedir. Bunun yanında, engelli istihdamına katkı verme noktasında özel sektörün, engellilerin haklarının savunulması ve toplumda engelli haklarına ilişkin bilinç oluşturulması aşamasında sivil toplum kuruluşlarının rol üstlenmelerinin engelli istihdamı açısından önemli olduğu söylenebilir.

Araştırmanın ilk kısmında önce, kavramsal ve hukuksal çerçeve başlığı altında engellilik, erişilebilirlik, kavramları açıklanmış, uluslararası ve ulusal mevzuat incelenerek erişilebilirliğin hukuksal sınırları çizilmiştir. Sonrasında uluslararası ve ulusal literatürde engellilerin erişilebilirlikleri ve istihdamlarına ilişkin araştırmalar derlenmiş ve değerlendirilmiştir. İkinci kısımda yöntem başlığı altında problem ve araştırma soruları, amaç ve önem, kapsam ve sınırlılıklar, desen, geçerlilik ve güvenilirlik anlatılmıştır. Üçüncü kısımda araştırmada ulaşılan bulgular aktarılmış ve açıklanmıştır. Sonuç kısmında önce araştırma soruları değerlendirilmiş, sonrasında araştırma bulguları literatürdeki araştırma bulguları ile karşılaştırılmıştır. Sonra benzer konularda ileride yapılması muhtemel çalışmalar için önerilerde bulunulmuş; araştırma bulgularından kimlerin nasıl faydalanabileceği tartışılmıştır.

I- KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVE

Engelli kavramı Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 1975 yılında yayınladığı "Engelli Bireylerin Hakları Bildirgesi"nde tanımlanmıştır. Tanıma göre; engelli, normal bir bireyin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan oluşan noksanlık sebebi ile yerine getirememesidir (UN, 1975: 88). Engellilik ise çağdaş yaklaşımlarda farklı şekillerde tanımlanan bir kavramdır.

Geleneksel yaklaşımda engellilik bireylerin fiziksel, duyuşsal ya da bilişsel bozukluklar sonucunda yaşadığı sorunlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda kişilerin tedavisi için

tıbbi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimi veya karşılaştıkları sınırlılıkların telafı edilmesi için istihdam, evde bakım ve sosyal güvenlik gibi tedbirlerin alınmasına çalışılmıştır. Bir başka ifade ile engellilik bireysel açıdan ele alınmıştır (Priestley, 2012: 406). Geleneksel yaklaşım engelli bireylerin durumlarını sakatlığın ve hastalığın tıbbi açıklaması ile ele almışlar; engelli bireylerin yaşam alanlarına karşılaştıkları sosyal ve çevresel engellemeleri göz ardı etmişlerdir (Burcu, 2006: 63). Dünya Sağlık Örgütü (1980: 13-14), engellilik tanımını geleneksel yaklaşıma göre ele almıştır.

Dünya Sağlık Örgütü, birbirleri yerine kullanılan yetersizlik, özürülük ve engellilik kavramlarını tanımlayarak kavram kargaşasını önlemeye çalışmıştır. Yetersizlik, Özürülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps-ICIDH) sistemini geliştirilerek yetersizlik vücudun fiziksel, zihinsel veya işlevsel bozukluğu; özürülük yetersizlik sonucunda günlük aktivitelerin gerçekleştirilmesinde yaşanan davranış ve fonksiyon eksikliği; engellilik ise yetersizliğin ya da özürülüğün sonucunda toplumdaki kişiler tarafından beklenen performans veya durumu gerçekleştirilememesi olarak tanımlanmıştır (WHO, 1980: 14). Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamada engellilik tanımı bireyin engellilik sebebi ile karşılaştığı yoksunluklara ve yetersizliklere yer vermemiş bir başka ifade ile sosyal boyutu ele alınmamıştır. Bu bağlamda 1980 sonrasında engellilik kavramı sosyal yaklaşım çerçevesinde farklı bir şekilde tanımlanmaya ve sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü 2001 yılında İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Functioning, Disability and Health-ICF) sistemini geliştirmiş ve kullanmaya başlamıştır. ICF sisteminde bireyin engellilik durumunun sınıflandırılması yanında çevresel faktörler, sosyal ve günlük yaşama katılım, tarafsızlık ve toplumun diğer bireyleri ile eşit muamele görmelerini sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir (WHO, 2001: 5).

Dünya Sağlık Örgütü’nün 1980 yılında oluşturduğu ICIDH sisteminde “hastalık sonuçları”, ICF (2001) tarafından “sağlık bileşenleri”nin sınıflandırılmasına dönüştürülmüştür. Böylece engelliğin sosyal yaklaşımlar ele alınarak sağlığın içeriği kapsamlı olarak tanımlanmış sağlık durumu veya hastalık sonucunda ortaya çıkan etkiler belirtilmiştir. ICF, sadece engelli bireyler için değil aynı zamanda tüm insanlarla ilgili evrensel bir sınıflandırmadır (Bilsin ve Başbakal, 2014: 67).

Sosyal yaklaşıma göre engellilik kavramı bireyin kendi fizyolojik engelleri sebebi ile yaşadığı kısıtlılıklardan çok yaşadığı toplumdaki kaynaklanan kısıtlılıklardan kaynaklanmaktadır. Örneğin felçli bir kişi hareket alanı kısıtlandığı için engellidir. O halde sosyal anlamda engellilik yalnızca hareketin yerine getirilememesi durumu değil, toplumun tekerlekli sandalye kullanan bu bireyin yaşamını kolaylaştırmak için rampalar, kaldırımlar, asansörler vb. sağlayamayarak diğer bireylerle yaşamını engellemesi durumudur (Burcu, 2011: 39). Engellilik, bireyin fiziksel eksikliği sebebi ile yaşadığı toplumun bir parçası olmasından çok toplumun engelliliğe yüklediği damgalayıcı tutumdan kaynaklanan bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Goffman, 1963: 14-15). Engellilik kavramı politik açıdan sosyal yaklaşımdaki şekli ile ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda sosyal politikanın bir alanını oluşturmuştur. Türkiye’de de engellilik kavramı sosyal yaklaşım çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde engellilik “vücudun eksik ya da kusurlu olması ve özürülük durumu” şeklinde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2020). 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 3/c bendinde engelliler; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal açıdan çeşitli düzeylerde kayıpları olan ve bu nedenle topluma diğer bireyler ile birlikte eşit

koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyler olarak tanımlanmaktadır (RG: 07.07.2005/ 25868).

Engelliler, diğer kent sakinleriyle eşit oranda kentsel hizmetlere erişimde sorunlar yaşamaktadırlar. Oysa, kentsel hizmetler, kentte yaşayan tüm bireylerin eşit ve adil bir biçimde yararlanabildikleri hizmetler olmalıdır. Bu nedenle, kentlerin yaşanabilir mekânlar haline getirilmesinde, dezavantajlı gruplar arasında sayılan kadın, çocuk, engelli ve yaşlı bireylerin hareketlerini sınırlamayacak şekilde dizayn edilmiş sosyal ve fiziksel ortamlar şeklinde tasarlanmaları önem arz etmektedir (Bıçkıcı ve Diğerleri, 2016: 451). Engellilere yönelik ideal kent mekânlarının tasarlanması erişilebilirlik kavramı önemli kılmaştır. Erişilebilirlik; bir ürünün, hizmetin, teknolojinin ya da ortamın engelliler, yaşlılar ve çocuklar dâhil herkes tarafından ulaşılabilir ve kullanılabilir olma durumudur. Erişilebilirlik engelliler bakımından ele alındığında, onların başkalarına ihtiyaç duymadan evlerinden çıkabilmeleri, gitmek istedikleri yere rahatça ulaşabilmeleri ve çeşitli ürün ve hizmetleri kullanabilmelerini ifade etmektedir (Yılmaz ve Diğerleri, 2018: 538).

Şat ve Göver (2017: 533), Lefebvre tarafından geliştirilen “kent hakkı” kavramının kent imkânlarından yararlanma ve kentle ilgili karar alma süreçlerine katılma hakkını ifade ettiğini, aynı zamanda, engellilerin de bu imkânlarla erişebilmelerine dayanak teşkil ettiğini ifade etmişleridir. Engellilerin, kentli olmaktan kaynaklanan haklarını kullanabilmeleri ve yaşam kalitelerinin artırılması bakımından kent karmaşasında karşılaştıkları sorunları azaltacak mimari çözümler üretilmesi ve onların özel ihtiyaçlarına yönelik yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Lefebvre’ye göre kentsel hak, kentin ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerinin devletten ayrı bir şekilde yeniden yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda kentsel hak kavramında, kentle ilgili kararların kontrolünün tümüyle kent sakinlerine bırakılarak, kentsel mekânın üretiminin temellerini oluşturan güç ilişkilerinin değiştirilerek ihtiyaçların karşılanması üzerinde durulmaktadır. Harvey ise kentsel haklara erişim yanında bu hakların ihtiyaca göre değiştirilebilmesi hakkına vurgu yapmıştır (Güler, 2011: 52). Bu bağlamda, kent sakinlerinin, kentin sunduğu imkânlardan yararlanma haklarının yanı sıra bu hakların ihtiyaca göre iyileştirilmesi ya da değiştirilmesi haklarının da olduğu söylenebilir.

Engelsiz kent, herkes için erişilebilir kent olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kentte yaşayan gençler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocukların yanı sıra kente ziyarete gelen herkesin yaşam kalitesini arttıracak ve hayatını kolaylaştıracak mekânların hizmetlerin sunulabilmesi anlamına gelmektedir. Kentlerin engelsiz ve erişilebilir kılınması fiziki planlamanın yanında, finansal, sosyal ve yönetsel iş birliklerini de gerekli kılmaktadır. Bu süreçte, toplumsal farkındalığın artırılmasının da önemine değinilmektedir. Kentsel erişilebilirliği sınırlayan unsurların başında uygun olmayan zemin kaplamaları ve yüzeyler, güvenlik tedbiri olmadan yapılan alt yapı çalışmaları, uygun olmayan kaldırım ölçüleri ve rampalar, güvenliksiz kavşak noktaları ve yaya geçitleri, işaret ve uyarıcı levhaların ve aydınlatmanın eksikliği, kullanışsız kent mobilyaları ve sesli ve görsel uyarıcılardan yoksun ulaşım sistemi sayılmaktadır (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017: 31).

Engellilerin kentsel mekânlara ve hizmetlere erişimlerine ilişkin uluslararası ve ulusal bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, 2006’da BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) yapılmış; Türkiye tarafından 2009’da onaylanmıştır. Sözleşme; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplar olan ve topluma diğer bireyler ile eşit koşullarda tam ve etkin katılmayan bireyleri kapsamaktadır (md. 1). Aynı zamanda, engelli bireylerin toplumun diğer bireyleriyle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim olanaklarına, kırsal ve kentsel halka açık alanlara ve hizmetlere erişimlerinin sağlanması hüküm altına alınmıştır (md. 9)(RG: 14.07.2009/ 27288).

EHİS’de erişilebilirlik, engelli bireylerin insan haklarından yararlanabilmeleri için ekonomik, sosyal, kültürel ve politik süreçlere katılımı şeklinde tanımlanmıştır. Sözleşmede engellilerle ilgili ilkeler belirlenmiş ve bu ilkelerin uygulayıcılara yol göstermesi amaçlanmıştır. Kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kentsel gelişim politikaları geliştirilirken, engellileri de içeren erişilebilir bir yaşam yaratmaya odaklanılmasının önemine değinilmiştir. Yaşamsal alanları erişilebilir kılmanın yolunun engelliliğe duyarlı yapılar, standartlar, planlamalar ve herkes için tasarım yaklaşımının benimsenmesi ile sağlanabileceği belirtilmiştir. Tasarım sürecine engelli bireylerin ve örgütlerin katılımının önemi vurgulanmaktadır. Kentlerin ulaşım, yapıları alan, yeterli konut, kamusal alanlar, tesisler, hizmetler, bilgi ve iletişim teknolojileri konularında da herkes için erişilebilir kılınması gerekmektedir. Engellilerin erişilebilirliklerinin sağlanması ve dışlanmışlık hislerinin ortadan kaldırılması için çok paydaşlı ve boyutlu çalışmalar yapılmasının önemine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, BM öncülüğünde hazırlanan 2015’te “Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” ve 2016 Habitat III’te görüşülen “Yeni Kentsel Gündem”de engellilerin erişimine ilişkin evrensel bazı ilkelere yer verildiği belirtilmektedir (Erten ve Aktel, 2020: 902-903).

BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi’nde herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kentler yaratmak (Hedef 11) tüm bireyler için erişilebilirliği arttırmaya yönelik düzenlemeleri hedeflemektedir. Hedef 11’de kentlerin dünya nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı alanlar olduğu, ulusal ve yerel yönetimlerin herkesi kucaklayan kentler yaratmada katkıda bulunması vurgulanmaktadır (Ar ve Uğuz, 2017: 525-527). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nde toplumun bütün fertlerinin erişilebilirliğinin sağlanmasına yönelik hedefler belirlenmiş, toplumun her kesimine eşit şekilde yaşam imkânlarının sağlanmasına çalışılmıştır.

Yeni Kentsel Gündem’de ise kentlerin ve yerleşmelerin planlamasından tasarımına, finansmanından imar, idare ve yönetim şekillerine kadar yeniden ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Kentlerin yeniden yapılanması kapsamında eşitsizliklerin azaltılması gündeme getirilmiştir. Böylece insan sağlığı ve refahının iyileştirilmesine çalışılmaktadır (United Nations, 2017: 9). Böylece eşitsizlikleri azaltacak şekilde kent ve yerleşim planlamaları yapılarak engelli bireylerin erişimlerine katkıda bulunulabilecektir.

Engellilerin erişim haklarına ilişkin bir diğer önemli belge 1992 Avrupa Kentsel Şartı’dır. Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa kentlerinde yaşayan vatandaşlara tanınması gereken asgari hakları sıralamaktadır. Taraf ülkelerin, yerel yönetimleri anlaşmada sayılan hakların dil, din, ırk, renk, cinsiyet, sosyal, ekonomik ve siyasal ayırım gözetilmeden ve fiziksel veya zihinsel engellerine bakılmadan herkese eşit şekilde uygulanmasıyla yükümlü kılınmıştır (<https://rm.coe.int/2020>). Avrupa Kentsel Şartı’nda “ideal kent”, kentli haklarına saygılı, orada yaşayanlara, ziyaret edenlere, çalışanlara, ticaret yapanlara, eğitim görenlere en iyi yaşam imkânlarını sunan, birçok sektör ve aktiviteyi uyum içinde bünyesinde barındıran yaşam alanı olarak tanımlanmıştır. Avrupa Kentsel Şartı’nda ulaşım, çevre, fiziki yapılar, tarihi kentsel yapı mirası, güvenlik, konut, spor, kültür, sağlık halk katılımı, ekonomik kalkınma ve engelliler ile ilgili ilkeler de yer almaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 904; Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017: 32). Engellilerle ilgili olarak, kentlerin, herkesin her yere erişilebilirliğini sağlayacak şekilde tasarlanması gerektiği belirtilmiştir. Engellilerin toplumla bütünleştirilmesi ilkesini anlatan bölümde, engelli dernekleri arasında iş birliklerinin geliştirilmesi anlayışı benimsenmiştir. Konutların ve işyerlerinin yanı sıra ulaşım ve iletişim kanallarının da engellilerin erişimine uygun şekilde düzenlenmesinin önemine dikkat çekilmiştir (www.mo.org.tr, 2020).

Avrupa Birliği (AB), engelsiz kentleri önemsemekte ve 2010'dan beri AB üyesi ülkelerin çeşitli kentleri "Erişilebilir Kent" ödülleri vermektedir. Erişilebilir kent ödüllerinde aday kentlerde yapı çevre ve kamusal alanlar, ulaşım ile ilgili altyapı, iletişim, enformasyon ve kamusal servisler, etkinlikler alanları göz önünde bulundurulmaktadır. Kentler eylemlerin kapsamı, katılım ve sahiplenme derecesi, yaratılan etki, uygulama sonuçlarının niteliği ve sürdürülebilirliği, engelliler ve ilgili diğer grupların katılımı kategorilerinde değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 907; Odabaş- Uslu ve Güneş, 2017: 32). Her yıl farklı kentlere verilen bu ödüllerle engelsiz kent algısının Avrupa Kentsel Şartı ilkelerine uygun olarak tüm Avrupa kentlerinde benimsenmesi ve teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Birlik ülkelerinde ve aday ülkelerde mekânsal erişilebilirliğin iyileştirilmesinin sağlanmasına çalışıldığı söylenebilir.

Evrensel bir hak olarak kabul gören mekânsal erişilebilirlik konusunda Türkiye'de Avrupa standartlarına uyum sağlama noktasında çalışmakta, buna ilişkin yasa ve yönetmelikler çıkarmakta ve mevcut yasalarında mekânsal erişilebilirlik ve engellileri içeren düzenlemeler yapmaktadır. Türkiye'de engellilere yönelik kurumsallaşma süreci 1997'de Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının oluşturulması ile başlamıştır. Başkanlığın kurulmasından sonra 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 3194 sayılı İmar Kanunu'nda² yapılan düzenleme ile fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için imar planlarının kentsel, sosyal ve altyapı alanlarında ve yapılarada Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standartlarına uymaları gerektiği belirtilmiştir. 1999'da "Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği" ve "Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik"lerle kentsel alanlarda altyapının Türk Standartları Enstitüsünce belirlenen engellilere ilişkin standartlara göre düzenlenmesi istenmiştir. 2004 Toplu Taşıma Araçları Tip Onay Yönetmeliği'nde de "Hareket Engelli Yolcuların Araca Giriş-Çıkışlarını Kolaylaştıran Teknik Donanımla İlgili Şartlar"a araçlara onay verileceği belirtilmiştir (Bıçkı vd., 2016: 452).

2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3/f bendinde erişilebilirlik "binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabildiği kullanılabilir" olması şeklinde tanımlanmıştır (RG: 07.07.2005/ 25868). Engelsiz bireylere göre tasarlanan kentsel alanlar çoğu zaman engelli bireyler için engel teşkil edebilmektedir. Engelli bireyler için kentin tüm alanlarına erişilebilirlik, insan olmanın getirdiği hakları kullanabilmenin bir aracı olmakla beraber bağımsız hareket edebilmenin ve toplumsal yaşama katılabilmenin de bir gereğidir. Bu nedenle engelli bireylerin de toplumun diğer bireyleri gibi fiziksel mekânlara, bilgiye, halka açık tüm tesislere ve hizmetlere ulaşımı önemlidir (Çağlar, 2012: 543). 5378 sayılı Kanun'da resmi yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları vb. sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirilmesi zorunluluğu hükme bağlanmıştır. 5378 sayılı Kanun ile aynı zamanda belediyelere toplu taşıma hizmetlerini kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl³ içinde engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirme zorunluluğu da getirmiştir (RG: 07.07.2005/ 25868 Geçici Madde 3). 2006/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile yerel yönetimlerin 2005 yılında başlayan 7 yıllık süreçte satın alacakları, kiralayacakları veya denetimlerinde bulunan toplu taşıma araçlarının TSE'nin ilgili standartlarına uyularak engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirmeleri gerektiği belirtilmiştir (RG: 12.07.2006/ 26226). 2011 tarihli Şehir içi Toplu Ulaşım

² 3194 Sayılı İmar Kanunu, R.G. 09.05.1985/18749.

304.07.2012 tarihli ve 6353 sayılı Kanun'un 34' üncü maddesiyle, bu maddede yer alan "yedi yıl" ibaresi "sekiz yıl" şeklinde değiştirilmiştir.

Hizmetinde Yer Alan Otobüsler ile İlgili İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile belediyelerin işletilmesi ve denetimi altındaki sınıf 1 ve sınıf 2 otobüslerin teknik şartlara uygun duruma getirilmesi, şehir içi toplu ulaşımda kullanılan otobüs durak yerleri ve engellilerin iniş ve binişlerinin kolaylaştıracak fiziksel şartların sağlanması, otobüslerin içindeki bilgilendirmeyi sağlayan sesli ve görsel uyarı sistemlerinin eklenmesi gerekliliği hükmüne bağlanmıştır. 2012 tarih ve 6353 sayılı Kanun ile 5378 sayılı Kanun’un geçici 2. ve 3. maddesindeki yedi yıllık süre sekiz yıl şeklinde yeniden düzenlenmiştir (RG: 12.07.2012/ 28351). 6353 sayılı Kanun’da erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetiminin her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile engellilerle ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından yapılması, eksiklerin tamamlanması için 8 yıllık sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebileceği ifade edilmiştir. 2013 sayılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği’nde engellilerin ulaşılabilirliği açısından tüm yapıların ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğini izleme ve denetime amacıyla komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları, Kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ek süre verilmesi, idari para cezalarının uygulanmasına ve genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarlarının kullanılması hususları ele alınmıştır (RG: 20.07.2013/28713; Tiyek vd., 2016: 230-232).

2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun hemşeri hukuku başlıklı 13. maddesinde herkesin ikamet ettiği beldenin hemşerisi olduğu, tüm hemşerilerin belediyenin kararlarına ve hizmetlerine katılma, faaliyetleri hakkında bilgilendirilme ve yardımlardan yararlanma haklarına sahip oldukları belirtilmiştir. Aynı maddede belediyelere hemşeriler arasındaki kültürel ve sosyal ilişkileri geliştirme görevi yüklenmiştir (RG: 13.07.2005/ 25874). Söz konusu kanun hükmüne göre hemşerilerin, belediyelerin sunacağı hizmetler ve yardımlardan eşit oranda yararlanabilmeleri bakımından, belediyelerin hizmet sunumu ve yardım faaliyetlerinde engellileri de gözetilen planlamalar yapmalarını gerektirdiği söylenebilir.

Türkiye’de engellilerin mekânsal erişimlerine ilişkin düzenlemeler çalışma yaşamını da kapsamaktadır. 1982 Anayasasında, çalışma ile ilgili hükümleri düzenleyen beşinci bölümde, çalışmanın bir hak olduğu, devletin bu hakkı koruyacak ve herkesin yararlanmasını sağlayacak tedbirleri alacağı ifade edilmiştir (RG: 18.10.1982/ 17863). Bu bağlamda, engellilerin de iş piyasalarında yer almalarının bireysel ve toplumsal refahı artıracığı, istihdam artışının üretkenliği, vergi gelirlerini, sigorta primlerini de artıracığı, buna karşın sosyal yardım harcamalarını düşüreceği ifade edilmiştir. Engellilerin iş piyasasına katılmalarının, kendilerine güvenlerini artıracığı ve kendilerini toplumun yararlı bir parçası olarak hissetmelerini sağlayacağı da belirtilmiştir (Selek Öz ve Orhan, 2012: 38).

Dünyada engellilerin istihdamına yönelik kota sistemi, korumalı işyerleri, kişisel çalışma yöntemi, işverenlerin zorunluluk olmadan engelli istihdamı, evde çalışma, kooperatif çalışma yöntemi, sadece engellilerin çalıştırıldığı seçilmiş işlerde istihdam gibi çeşitli uygulamalara rastlanmaktadır. Türkiye’de ise kota sistemi ve korumalı işyerleri uygulamaları engelli istihdamında ön plana çıkmaktadır (Orhan, 2013: 37-45). Sonuçta, engellilerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürüp, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımlardan yaşama tutunabilmeleri için devletin, yerel yönetimlerin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının birtakım tedbirler almaları ve bunları hayata geçirmeleri gerektiği söylenebilir. Bu çalışmada mekânsal erişilebilirlik bağlamında engellilerin istihdamı problem edinildiğinden, ulusal düzeyde yapılan düzenlemelerin yerel düzeyde uygulamaya yansdığı düşüncesinden hareketle belediyeler üzerine yoğunlaşmıştır.

II- LİTERATÜR ÖZETİ

Literatürde, engellilerin istihdamına yönelik uluslararası ve ulusal düzeyde çeşitli araştırmalara yer verildiği görülmektedir. Marumoagae (2012), çalışmasında Güney Afrika’da engellilerin işgücü piyasalarına erişimlerinin kısıtlı olduğu, bu nedenle istihdam koşullarında eşitsizlikler yaşadığını tespit etmiştir. Engellilerin iş gücü piyasasına erişimlerinin kolaylaştırılması için normatif düzenlemelerin yanı sıra yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları dahil tüm toplum kesimlerinin özel bir çaba göstermeleri gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Çağlar (2012: 541; 587), engellilerin fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, hizmetlere, bilgiye ve iletişime erişebilirliklerini temel insan hakları çerçevesinde ele alarak BM Engelli Hakları Sözleşmesi bağlamında, uluslararası insan hakları düzeninde erişebilirlik kavramını normatif açıdan incelemiş ve Türkiye’deki yasal düzenlemelerle karşılaştırmıştır. Sonuçta, Türkiye’de engellilerin erişilebilirliğini artırmak adına, normatif düzenlemelerin pratikte de uygulanmasını kolaylaştırıcı önlemlerin alınmasının gerektiğini ortaya koymuştur.

Genç ve Çat (2013: 363), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin iştiraki olan BELDE- AŞ’ye bağlı Gülen Yüzler Engelliler Mesleki Rehabilitasyon ve İş Merkezi’nde nitel ve nicel bir araştırma yaparak engellilerin sosyal dışlanma riskine karşı korunmaları için, istihdam olanaklarının artırılması ve mesleki rehabilitasyon imkânları sunulması, topluma entegre edilmeleri üzerinde durmuşlardır. Araştırma sonucunda mesleki rehabilitasyon merkezlerinin korumalı işyerlerinden farklı olarak, engellilerin çalışma yaşamına üretken bir şekilde katılmalarına ve ruhsal açıdan iyileşmelerine katkıda bulunan kuruluşlar olduğunu belirlemişlerdir. İşgücüne katılımın engellilere gelir sağladığı, aile kurmalarına yardımcı olduğu ve sosyal dışlanmayı önleyerek toplumsal entegrasyonu desteklediği yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

Abidi ve Sharma (2014: 60-68), Hindistan’daki Engelliler İçin İstihdamın Desteklenmesi Ulusal Merkezi’nin deneyimlerinden yararlanarak sosyal dışlama, fiziksel altyapıya ve bilgiye erişebilirlik açısından değerlendirerek engelliliğin, yoksulluk ve işsizlik ile ilişkisini kurmaya çalışmışlardır. Engellilerin, işsizlik ve yoksullukla mücadelelerinin, toplumsal yaklaşımlarla aşılabileceğine vurgu yaptıkları çalışmalarında, yasal ve politik değişikliklerin yanında, erişilebilirlik kavramına önem verilmesinin ve bu konuda toplumsal farkındalığın artırılmasının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Engellilik ve yoksulluk döngüsünün kırılabilmesi için eşitsizliklerin çok sektörlü bir yaklaşımla ele alınarak politikalar oluşturulması varmışlardır.

Mamatoğlu (2015: 6), Türkiye’deki engellilerin kamusal alanlarda yaşadıkları sorunlarla ilgili toplumun genel algı düzeyini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı⁴’nın 2014 yılında gerçekleştirdiği “Türkiye’de Engelliler İçin Erişilebilirlik Projesi” kapsamında incelemiştir. Türkiye’nin 78 ilinden katılan kişilerle, yüz yüze yapılan görüşmelerden elde veriler değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye’deki engellilerin kamusal alanlarda en fazla bina içi ve dışı mekânlarda yeterli önlemler alınmamasından kaynaklanan kamusal alanlara erişimle ilgili sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.

⁴ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın adı 2018 yılında yapılan değişiklikle T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kararname Numarası: 15, R.G. 04.08.2018/ 30499). T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın adı ise 2021 yılında yapılan değişiklikle T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Kararname Numarası: 73, R.G.21.04.2021/ 31461).

Mussida ve Sciulli (2016: 1-24), engellilerin yaşam koşullarının, onların istihdam olanaklarına erişimleri üzerindeki etkisini Orta ve Doğu Avrupa’da bulunan Polonya, Çekya, Litvanya, Slovakya, Romanya ve Macaristan ülkelerinde yürüttükleri araştırma ile belirlemeye çalışmışlardır. Adı geçen ülkelerde engellilik halinin istihdam olanaklarına erişimi sınırladığını belirlemişlerdir. Aynı zamanda, engellilerin işgücü piyasasına entegrasyonlarının, ülke ekonomilerini desteklemede önemli bir potansiyel olduğunu belirtmişlerdir.

Tiyek ve Diğerleri (2016: 225), Zeytinburnu ilçesinde nicel bir araştırma yaparak engelli bireylerin kent içi erişilebilirliklerine ilişkin çalışmalarında, Türkiye’den İstanbul Metropolitan Alanı’ndaki ulaşım altyapısını niceliksel özellikleri ve engellilerin yasal haklarını değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda, Zeytinburnu ilçesindeki toplu ulaşım sistemlerinde engellilerin erişilebilirliğine yönelik düzenlemelerin eksik ve standartlar dışında olduğunu tespit etmişlerdir.

Şat ve Göver (2017: 521; 539), belediyelerin, engellilerin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik çalışmalarının etkilerini Çorum ili örneğinde “Çorum Engel Haritası Projesi”nin verilerinden yararlanarak incelemişlerdir. Çalışmalarında, dışsal mekân düzenlemelerinin engellilerin yaşama dahil olma imkânlarını arttırdığına vurgu yapmışlardır. Sonuçta, engellilerin yaşam kalitelerinin artırılabilmesi bakımından Çorum Belediyesi’nin teknik kadrosunun yanında, engellilere yönelik güncel, teknik ve istatistiki çalışmalarının sayısını arttırması gerektiği ve planlamaya ve uygulamaya yönelik personelin engellilerle empati kurmalarının önemi vurgulanmıştır.

Aygün vd., (2018: 20), engelli bireylerin kentsel dış mekânlara erişilebilirliğini Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesinde gerçekleştirilen gözlemlerle Tekirdağ incelemişlerdir. Kentsel dış mekânlar ile kentsel donatıların engelli bireylere yönelik dış mekân standartlarına uygun olarak tasarlanıp tasarlanmadığını engelli kullanıcıların kentsel alanlara erişimlerinde kentsel alt yapıdan kaynaklanan eksikliklerle karşılaştıkları belirlenmiştir. Araştırmacılar, belirlenen eksiklikleri gidermede “Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu”nun uygulayıcılar tarafından dikkate alınmasını önermişlerdir.

Literatür değerlendirildiğinde gerek uluslararası gerekse de ulusal düzeyde yapılan araştırma bulgularında engellilerin mekânsal erişimle ilgili çeşitli sorunlarla karşılaştıkları ve bu sorunların da onların istihdam edilebilirliklerini olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Engellilerin istihdama katılmalarının önündeki mekânsal erişilebilirlikten kaynaklanan eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında, yalnızca yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı, bu düzenlemelerin yerel düzeyde karar vericiler ve uygulayıcılar tarafından hayata geçirilmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır. Engellilerin istihdamının onların psikolojileri üzerindeki olumlu etkilerinin yanında, ülke ekonomisi üzerinde de olumlu etkilerinin olacağı görülmektedir. Engellilerin erişilebilirlikle ilgili sorunlarının ortadan kaldırılarak, iş yaşamına eşit oranda katılımlarında, altyapı planlanırken kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimleri de içine alan çok aktörlü ve engellilerle empati kurabilen yapıların önemli roller üstlenebilecekleri anlaşılmaktadır.

III- YÖNTEM

Yöntem başlığı altında araştırmanın problemi, soruları, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, deseni, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği, araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliği hakkında bilgi verilmiştir.

A- Problem ve Araştırma Soruları

Türkiye’de, mekânsal erişilebilirliği sınırlayan altyapı eksikliklerinin engelli istihdamına etkilerinin belirlenmesi araştırma problemi olarak ele alınmıştır. Araştırma Çanakkale Belediyesi sınırları içerisinde yürütülmüş olup a) Engellilerin mekânsal erişilebilirlik noktasında karşılaştıkları başlıca sorunlar nelerdir? b) Mekânsal erişilebilirliğe ilişkin sorunlar işverenlerin engellilere iş vermeye yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir? sorularına cevap aranmıştır.

B- Amaç ve Önem

Araştırmada, Türkiye’de mekânsal erişilebilirliği sınırlayan altyapı eksikliklerinin engelli istihdamına etkilerinin belirlenmesi ve bunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Literatürde engellilerin sosyal yönden dışlandıkları, mekânsal erişilebilirliğin engellileri kapsamaktan uzak olduğu, fiziksel altyapı eksikliklerinin engelliler için daha önemli bir sorun teşkil ettiği, engelliliğin istihdam olanaklarını olumsuz yönde etkilediği, engellilerin temel haklarından ve özgürlüklerinden mahrum kaldıkları, engellilere yönelik kentsel düzenlemelerin onlarla empati kurulmadan gerçekleştirildiğine yönelik bulgular yer almaktadır. Engelli istihdamını sınırlayan, altyapı eksikliği kaynaklı mekânsal erişilebilirlikle ilgili sorunların hem engelliler hem de engelli istihdam eden işverenler açısından değerlendirmeye tabi tutulması bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Çünkü yalnızca belediye, engelli ya da işveren bakış açısından bir değerlendirme yapılması, sorunun tüm boyutlarıyla ortaya konulması ve çözüm üretilmesi bakımından yetersiz kalacaktır.

C- Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, Eliöz, Demir ve Akbuğa (2017: 357)’nin “Engelli Dostu İller Sıralaması” adlı araştırmalarında Türkiye’de 10. sırada gösterdikleri Çanakkale ilini kapsamaktadır. Çanakkale’nin araştırma sahası olarak belirlenmesinde, araştırmacının ikamet ettiği şehir olması ve “Engelli Dostu İller Sıralaması”nda ilk 10’da yer alması etkili olmuştur. Çanakkale’de 11 ilçe ve 12 belediye bulunmaktadır. Araştırma nitel desene göre tasarlandığından, yüz yüze görüşme yöntemiyle veriler toplandığından, zaman ve para kısıtları da dikkate alınarak Çanakkale Belediyesi sınırları içerisindeki engelliler ile engelli çalıştıran işyerleriyle sınırlandırılmıştır.

D- Desen

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden örnek olay araştırması şeklinde tasarlanmıştır. Örnek olay, bir konu, olgu veya problemi anlamak için bir veya birden fazla olay veya kişiler kullanılarak yapılan çalışmalardır. Örnek olay araştırmasında çalışılan öge bir kişi, sınıf, ofis, okul, fabrika, şehir ya da meslek türü olabilir (Güler vd. 2015: 301-302). Güncel bir olguyu kendi yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı, birden fazla kanıt ve veri kaynağının bulunduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 289).

E-Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Bu kapsamda, Çanakkale ili merkez ilçedeki mekânsal erişilebilirliği sınırlayan altyapı eksikliklerinin engelli istihdamına etkilerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Veriler yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Çanakkale ili merkez ilçedeki engelli ve engelli çalışma yükümlüğü bulunan işverenler ile görüşmeler yapılmıştır. Merkez ilçede ikamet eden tüm engelli çalışanlar ve engelli çalışma yükümlülüğü bulunan işverenlerle görüşülmesi hedeflenmiştir. Ancak, görüşme için ayrılan sürede görüşmeye katılmayı kabul eden engelli çalışanlar ve engelli çalışma yükümlüğü bulunan işyerleri ile görüşülmüştür. Araştırma

verilerinin toplanması için ayrılan 17.06.2019-26.08.2019 tarihleri arasında 28 engelli ve 28 işveren olmak üzere toplamda 56 katılımcı ile görüşülmüştür. Görüşmelerde engellilere ve işverenlere ayrı ayrı üçer sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile sorular sorulmuştur. Görüşmeler, engelli bireylerle Sakatlar Konfederasyonu Çanakkale Şubesi aracılığıyla şubenin binasında ve engelli birey çalıştıran işyerlerinde, işverenlerin ise işyerlerinde yapılmıştır. Görüşmelerin her biri yaklaşık olarak 30’ar dakika sürmüştür. Katılımcılardan izin alınarak, görüşmeler not edilerek kayda alınmıştır. Tutulan notlar, Microsoft Office Word programına aktararak dokümanlar oluşturulmuştur. Dokümanlar, literatür incelemesi kapsamında belirlenen temalar ve onlara ilişkin alt kodlar halinde kategorize edilmiştir. Ayrıca, araştırma sürecinde belirlenen kodlardan da eklemeler yapılmıştır. Toplanan veriler içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. İçerik analizi birbirlerine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek, okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlenerek yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). İçerik analizi sürecinde kodlamalar cümle düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Analizlerde MAXQDA Analytics Pro 18.3.0 Programının demo sürümünden yararlanılmıştır.

F- Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmalar, farklı varsayımlara ve görüşlere dayandığı için değerlendirilmesinde de farklı ölçütler kullanılmaktadır. Bulguların inanılabilirlik derecesini arttırmak için iç geçerliliğin çeşitli stratejilerle güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu stratejiler çoklu ve farklı kaynakları, yöntemleri, araştırmacıları ve teorileri destekleyici kanıtlar oluşturmak için kullanılan üçgenleme, yorumların mülakata katılan veya gözlenen bireyler tarafından kontrolünün sağlanması, uygulamanın yapıldığı ortamda kalınması, benzer nitelikler taşıyan uzmanların görüşlerinin alınması ve araştırmacının olası ön yargı ve varsayımlarının açıklığa kavuşturulmasıdır. Bulguların tutarlık derecesini içeren güvenilirlik ise araştırmacının çalışmanın temelini oluşturan varsayım ve kuramları açıklaması, verilerin sağlamlığının yapılması ve çalışmanın nasıl yapıldığına verilerle nasıl ulaşıldığının açık ve detaylı olarak tanımlanmasını kapsamaktadır (Merriam, 2018: 227; Creswell, 2016: 251).

Geçerlilik, nitel araştırmalarda bir çalışmanın iyiliği ya da sağlamlığı ile ilgilidir ya da araştırmanın ölçülebilirliğinin değerlendirilmesidir. Her nitel araştırmanın amacı ve yöntemleri geçerliliğin türünü de değiştirmektedir. Bazı nitel araştırmacılar araştırmanın geçerliliğini bütünü ile kanıtlama gereği duymazken bazıları da geçerlilik kavramının yerine kalite, titizlik ve güvenilirlik gibi terimler kullanmışlardır. Geçerlilik farklı araştırmacılar için farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Bununla birlikte, geçerliliği kavramsallaştırmada iki temel özelliğe önem verilmektedir. Birincisi araştırmanın profesyonel, doğru ve sistematik olarak, ikincisi ise şeffaf bir şekilde yürütülmesidir. Nitel çalışmada geçerlilik kavramı, incelenmekte olan olgunun doğru bir şekilde temsil edilmesi ve tüm gerçekliğiyle ortaya konulması, olgunun objektif olarak gözlemlenmesi, elde edilen sonuçların bütünlüğünü ve yapı ile veri arasında kurulan bağın doğruluğunu ifade etmektedir (Güçlü, 2019: 393).

Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan geçerlilik kavramları birbirinden farklıdır. Nicel çalışmalarda iç geçerlilik kullanılırken nitel çalışmalarda inandırıcılık dış geçerlilik ise transfer edilebilirlik olarak kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları iç geçerlilik-inandırıcılık, dış geçerlilik-aktarılabirlik/transfer edilebilirlik; iç güvenilirlik-tutarlılık, dış güvenilirlik-teyit edilebilirlik kavramları ile ilişkilendirilmektedir. İnandırıcılık, araştırmacının elde ettiği bulguların gerçekliğiyle, benzer ortamlarda da araştırma sonuçlarının geçerliğiyle, süreçlerin birbirleriyle tutarlılığıyla, verilerin nesnel bir yaklaşımla toplanılıp sunulmasıyla ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 277- 283). Araştırma verilerinin engelliler ve engelli çalıştıran işverenlerle yapılan görüşmelerden toplanmış

olması, görüşülen her bireye ait kimlik ve iletişim bilgilerinin araştırmacıda kayıtlı bulunması, benzer araştırma yapan herkesin bu verilere ulaşma imkânlarının bulunması araştırma bulgularının gerçekliğine delil gösterilebilir. Araştırma bulgularının literatürdeki benzer araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmesi benzer ortamlarda sonuçların geçerli olduğunu göstermektedir. Veri toplama ve analiz sürecinde de tutarlı bir yol izlenmiştir. Veriler mümkün olduğunca nesnel ve tarafsız şekilde toplanıp sunulmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalar olay veya olguları ayrıntılı olarak incelemeye yöneldiklerinden genellenebilirlik kavramı yerine aktarılabilirlik kavramı tercih edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 283). Bu araştırmada aktarılabilirliği sağlamak için izlenen yol, kullanılan yöntem ve analiz tekniği ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Aynı zamanda, araştırmanın tutarlılığını arttırmak için dışarıdan bir gözle bakılmaya çalışılarak, verilerin toplanması, kodlanması ve analiz süreçlerinde tutarlı davranılmaya özen gösterilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, araştırma verileri ve bulgularıyla teyit edilerek okuyucuya mantıklı bir şekilde açıklanmıştır.

IV- BULGULAR

Analize ilk olarak MAXQDA Analytics Pro 18 programının “Görsel Araçlar Penceresindeki Kod Matris Tarayıcısı” sekmesi kullanılarak çalışmanın tema ve alt kodları belirtilmiştir. Araştırmaya katılan engelli çalışanları temsilen “E” kodu, işverenleri temsilen de “K” kodu kullanılmıştır.

Şekil 4.1.’de engelli ve işverenler açısından belirlenen temalar ve alt kodlar yer almaktadır. Temalar işe alım ve engel düzeyi, avantajlar ve işyerine erişim olarak belirlenmiştir. İşe alım ve engel düzeyi 6, avantajlar 11, işyerine erişim 11 alt koda ayrılmıştır. Katılımcılar tarafından en çok vurgu yapılan tema işyerine erişim temasıdır. İşyerine erişim temasının altında yaya yolu ve kaldırımlar ve toplu taşıma hizmetlerinden yararlanma ise en çok tekrarlanan alt kodlardır. Avantajlar temasının altında yer alan psikolojik yarar en çok vurgulanan alt kod iken, ikinci sırada da maddi kazanç yer almaktadır. Engel düzeyi ile ilgili tema altında ise en çok fiziksel engel alt kodu tekrarlanmıştır.

İşveren görüşmelerinde engelli çalışanların mekânsal erişilebilirliği ile ilgili görüşmelerde İşe Alım ve Engel Düzeyi, Avantajlar, İşyerine Erişim temaları belirlenmiştir. İşe alım ve engel düzeyi teması diyabet, görme engeli, fiziksel engel, psikolojik engel olarak alt kodlara ayrılmıştır. İşverenlerin, istihdam önceliğinde görme (4 kişi) ve fiziksel (4 kişi) engellileri daha çok tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

“Hizmet sektöründe faaliyet gösterdiğimiz için ne kadar engel durumuna dikkat etmiyoruz desek de etmemiz gerekiyor. Bizim iş kolundaki işleri yerine getirebilecek kişileri elbette ki tercih etmeye çalışıyoruz. Özellikle ikili ilişkiler önemli olduğu için psikolojik engeli olan bireylerden seçmemeye çalışıyoruz. Duruma göre de otelimiz içerisinde departman değişikliği yapıyoruz. Örneğin ayağında engeli olan bir çalışanımız ütü odasında ayaklarını yormadan çalışıyor. Veya tek gözünde görme engeli olan bir çalışanımız evrak işlerinde zorlanacağı için temizlik işlerinde çalışıyor.” (K.1)

“Bizim şirketimiz alan olarak biraz tehlikeli ve teknik bilgiye dayalı hizmet veriyor... Elektrikle uğraşmak, direklere tırmanmak veya saha personeli olarak görev yapmak engelli vatandaşlarımıza pek uygun değil. TEDAŞ’ın verdiği EKAT adında bir yetkinlik belgesi bulunuyor. Bu belgeyi almak için de yeterli fizik ve ruh sağlığına sahip olmak gerekiyor. O yüzden de sahip olduğu engeli kurumumuza ulaşmasında sorun oluşturabilecek kişiler bu belgeyi alamadığı için bu türde kişilerle pek çalışma fırsatı bulamadık. Ancak merkezimizde ofis, sekreterlik, santral, temizlik gibi alanlarda çalışan engelli statüsündeki kişiler mevcut.”
“.... Bu yüzden de mümkün olduğunca engel düzeyi düşük olan kişileri istihdam ediyoruz.”

Örneğin; tek elinde bir engeli olan çalışmamız var, diyabet hastası bir çalışmamız var. Bu ve bunun gibi engeller herhangi bir olumsuzluk doğurmuyor bizim için.” (K.2)

Şekil 4.1. Engelli ve İşverenler Açısından Belirlenen Temalar

Kod Sistemi	Engelli Görüşme Tutanakları	İşveren Görüşme Tutanakları	TOPLAM
İŞE ALIM VE ENGEL DÜZEYİ			0
Konusma Engeli	1	0	1
Psikolojik Engel	4	0	4
İşitme Engeli	2	0	2
Fiziksel Engel	22	0	22
Görme Engeli	8	0	8
Diyabet	4	0	4
AVANTAJLAR			0
Psikolojik Yarar	26	0	26
Sosyalleşmek	13	0	13
Maddi Kazanç	22	0	22
Diğer Çalışanlara Olumlu Etki	2	0	2
Kuruma ve İşe Aidiyet	3	0	3
Engelli Çalışanların Pozitifliği	4	0	4
Çalışan Mutluluğu	2	0	2
Devlet Teşviği	5	0	5
İŞ YERİNE ERİŞİM			0
Trafikte Yaşanan Sorunlar	12	0	12
Açık Alanlar İle İlgili Sorunlar	2	0	2
Merdivenler	4	0	4
Hissedilebilir Yüzeyler	9	0	9
Yaya Yolu ve Kaldırımlar	33	0	33
Engelliler İçin Park Yerleri	2	0	2
Rampalar	7	0	7
Toplu Taşıma Hizmetlerinden İ	31	0	31
Binalarla İlgili Sorunlar	5	0	5
Toplu Taşıma Hizmetleri	1	0	1
Binalar İle İlgili Düzenlemeler	6	0	6
Σ TOPLAM	183	47	230

“Bizim için öncelik psikolojik bir engelinin bulunmamasıdır. Böyle bir durumda ona uygun bir işletme olmadığımız açık. Hizmet sektörünün gerekliliği öncelikle iyi iletişim kurabilmektir ve bunu sağlamayan çalışan almamız söz konusu değil. Ayrıca müşteriyle iletişim kuracağı için mümkün olduğunca genel geçer özürler bizim için uygun oluyor.” (K.3)

“Engelli çalışanların birçoğunu bahçede çalıştırdığımız için fiziki olarak çok büyük bir engelinin olması önceliğimiz konumunda. Bu mantıkla düşünülünce görme engelli bir birey

de bizlere pek uygun değil. Ayrıca burada her düzeyde eğitim veriyoruz ve birçok çocukla günümüzü geçiriyoruz. O yüzden ağır ilaçlar kullanan, psikolojik sorunları ve engeli bulunan birini düşünmemiz dahi zor olur...” (K. 7)

“Benim için tek sorun görme engeli. Gözü gören herkes için benim firmamda iş mevcut. Normalde 4 çalışan olması lazım ancak çalışacak adam bulamıyorum.” (K. 11)

“Fiziken engelli olan depo şefimiz bile var, ancak fizik olarak aktif olması bizler için çok önemli. Bunun dışında da belirli bir seviyenin üzerinde olan psikolojik engellerden kaçınmaya çalışıyoruz.” (K. 18)

“Evrak işinin çokluğundan dolayı görme engelli, vatandaşa yüz yüze çalışıldığı için de psikolojik engelli bireylerin bizlerle çalışabilmesi pek mümkün görünmüyor.” (K. 22)

“Bizim anlaşmamız gereği %60’ın altında olmak zorunda. Şoförlük yapması gerektiği için de görme ve duyma engelli bireylerin çalışması imkânsız, fiziki engeli olan bireylerin de zor olduğunu söyleyebilirim.” (K. 26)

Avantajlar teması altında devlet teşviki (5 kişi) engelli işçi çalıştırmanın en önemli nedeni olarak vurgulanmıştır. İşverenler, engellilerin çalışmalarına pozitif bakmakta (4 kişi) ve performanslarını beğenmektedirler. Aynı zamanda, kuruma ve işe aidiyet (3 kişi) açısından da olumlu görüşe sahiptirler. Çalışan mutluluğu (2 kişi) ve diğer çalışanlara olumlu etkisi (2 kişi) ise öne çıkan diğer konulardır.

“Bu konuda devlet teşviki bulunuyor, ancak biz bunu pek önemsemiyoruz. Tabi ki alt sınıra uymamız gerekiyor, ancak kurum politikamıza uygun şekilde eleman alımı veya istihdam sağlıyoruz. Şu anda, otelimizde 5 adet engelli kadrosundan çalışmamız var, ancak bunun dışında da normal statüden aldığımız ve bizimle çalışan engelli bireyler bulunuyor. Bunun dışında, avantaj olarak mutluluğu örnek verebilirim. Engelli çalışanlarımız genelde pozitif oluyorlar ve çalışma arkadaşlarıyla araları iyi oluyor. Bunun dışında da aidiyet duyguları çok gelişmiş oluyor. Kuruma, biz müdürlerine ve çalışma arkadaşlarına işi benimsemiş noktasında örnek teşkil ediyorlar. Diğer çalışanları da bu konuda etkilediklerini düşünüyorum. Açıkçası o yüzden bu durum tamamen bizim avantajımız.” (K.1)

“Devletimiz bu konuda belirli zorunluluklar getiriyor. Zorunlulukların yanında elbette ki belirli teşvikler de bulunuyor. Biz, bu teşvik ve imkânlardan faydalanmak için genelde İŞ-KUR aracılığıyla eleman alımı yapıyoruz. Toplamda ilçeler de dahil 10 kişiye yakın bir istihdamımız var. Bu konuda sosyal güvenlik priminin (ki bu rakam hemen hemen asgari ücretin dörtte birine denk geliyor) hazine tarafından ödenmesi güzel ve teşvik edici bir uygulama. Çalışma ortamındaki duruma gelirse, ben pek bir fark olduğunu gözlemlemedim. O gözle bakmadığım için normal çalışan nasıl çalışıyorsa, engelli çalışanlar da aynı durumda çalışıyor.” (K.2)

“Belirli sayıda engelli birey de çalıştırmak zorundayız. Tabii ki bunun için hazine tarafından sağlanan prim desteği bulunuyor. Diğer anlamda düşünürsek ben engelli çalışmamızdan oldukça memnunuz. Bugüne kadar bir kez olsun suratını asık görmedim. Bazen bu kadar pozitif olmayı nasıl başarıyor diye düşünüyorum. Ayrıca, verilen görevi en iyi şekilde yapmaya çalışıyor. Mutfakta ondan yana en ufak bir sorun olduğunu hatırlamıyorum.” (K.3)

“...Sadece primlerin ödenmesinin dışında maaş yardımlarının da sürekli hale gelmesi gerekiyor...” (K.4)

“Ben, engellilerin pozitifliğini çok seviyorum. Daima güler yüzlü oluyorlar ve bizlere de örnek oluyorlar. O yüzden, ekip arkadaşı olarak büyük keyif alıyorum.” (K. 13)

“Genel olarak fark yok, ama birkaç çalışanın titiz, dikkatli, detaycı ve işe sahip çıkan özelliklere sahipti. Tabi ki devlet teşvikini de unutmamak gerekiyor.” (K. 18)

“Çok pozitif oluyorlar, işlerini gerçekten iyi yaptıklarına inanıyorum, işe bağlılıkları yüksek ve bana göre normal çalışanlara göre fazlaca hırslı oluyorlar.” (K. 19)

“Genelde sorumluluk sahibi oluyorlar. İş saatlerine uyan, pozitif ve verilen işi anında yapmaları ise diğer avantajlar olarak sayılabilir.” (K. 22)

“Engelli çalışandan yana yüzümün pek güldüğü söylenemez. O yüzden bu zamana kadar bir avantaj görmek nasip olmadı.” (K. 25)

“Bence gayet disiplinli oluyorlar. İşini benimsemiş, görevini layığıyla yapma, aidiyet duygusunun fazlalığı ve vefa duygularının gelişmiş olması en büyük artıları. Ayrıca, bu yolu açan devlet teşvikleri de en büyük avantajlardan biri olarak sayılabilir.” (K. 26)

“Çalışan kişinin genel özellikleri etkili olduğu için bu soruyu cevaplamak zor. Devletin sağladığı teşvikten başka bugüne kadar herhangi bir avantaj görmedim.” (K. 28)

İşyerine erişim temasında, işverenler, engelli bireylerin başta kendi kurum binaları olmak üzere binalarla ilgili düzenlemelerin (6 kişi) en büyük sorun olduğunu vurgulamışlardır. Hissedilebilir yüzeylerle (3 kişi) ilgili eksikliklere de vurgu yapıldığı görülmektedir. İşverenlere göre, hissedilebilir yüzeylerle ilgili bilgilendirme ve işaretlemelerin olmaması erişilebilirlik konusundaki sorunların başında yer almaktadır. Özellikle, işverenlerin en çok tercih ettiği engelli işçi grubunun görme ve fiziksel engellilerden oluştuğu göz önüne alındığında, engelli çalıştıran işverenler bakımından, merdivenler ve hissedilebilir yüzeylerle ilgili bilgilendirme ve işaretlemeler konularındaki eksikliklerin, engellilerin mekânsal erişilebilirliğini kısıtlayan başlıca etken olduğu söylenebilir. Rampalar (2 kişi), merdivenler (2 kişi), toplu taşıma hizmetleri (1 kişi), engelli park yerleri (1 kişi), yaya yolu ve kaldırımlar (1 kişi) işverenlere göre, engellilerin mekânsal erişimde karşılaştıkları diğer sorunlardır.

“...Binamız, 2000 yılında yapıldığı için engelli vatandaşlara pek hitap ederek tasarlanmamış. Biz, günümüzde bazı çalışmalar yapmaya çalışıyoruz, fakat istenen düzeyden uzak. Ülkemizde ve şehrimizde de bizler gibi yeniden yapılanma konusunda girişimler bulunmuyor. Kamu kurumlarında bu düzenlemelerin zorunlu olması güzel bir uygulama. Belediyeler, biraz yapmak için yapıyor gibi geliyor bana. Çünkü engelliler için yapılan işler ve hizmetler nokta atışı yapılmıyor. Park yerleri çizilmiyor, çizilse de vatandaş buna dikkat etmiyor. Toplu taşıma engelliler için uygun değil. Bilgilendirme işaretleri ve levhaları pek kullanılmıyor ve uygun yerlerde değil. Bu gibi sorunların çözülmesi elbette ki engelli vatandaşlarımız açısından hayati önem taşımaktadır.” (K.2)

“Bizden bağımsız çevre şartları düşünüldüğünde, engellilere dönük pek bir şey olduğu söylenemez. Ön kaldırımızda sarı renkteki engelli yürüyüş düzeneği var, ancak arka tarafta bulunmuyor. Daha önce bunu dile getirdik, ancak herhangi bir şey yapılmadı. İskele tarafında ışıklarda engelliler için birkaç işaret var, ama bu çevrede maalesef çok az. O yüzden ben engelliler için olan uygulamaların mümkün olduğunca artırılması gerektiğine inanıyorum.” (K.3)

“...çevre şartları düşünülürse; yol kenarı bir yer olduğu için kaldırım burada mevcut değil. Işıklandırma ise bana göre yetersiz. Işıklar çevresinde levha ve işaretlemeye ihtiyaç var. Ben otobüse binmiyorum, ancak önümüzden geçen toplu taşımalara baktığımda ise hepsi küçük araçlar ve engellilere hitap ettiği söylemez.” (K.4)

“...Firma çevresinde zaten herhangi bir hizmet görmek imkânsız. Çünkü otoyol yanı. Şehir içinde ise gözüme en çok çarpan yaya geçitleri oluyor. Bana göre kaldırırma bağlandıkları yerlerin kırılması gerekiyor, çünkü çok dikler. Toplu taşıma ise yeterli gibi, özellikle yeni araçlar sayesinde. Bunun dışında uyarı levhaları, bir de sarı renkteki şeritler çoğaltılabilir.” (K.5)

“...Yaya geçitleri özensiz, toplu taşıma istenen seviyeden uzak, kaldırımların birçoğu bozuk, sarı şeritlerin çoğunluğu eski ve yıpratılmış halde...” (K. 8)

“...Bizim dışımızda düşünecek olursam; toplu taşıma kullanmadığım için bu konuda pek fikrim yok, ama kaldırımlar rezalet durumda. Sarı şeritler yola çok yakın ve bir anda kesiliyor. Uyarıcı levha veya tabela daha önce hiç görmedim zaten.” (K. 11)

“...Mesela toplu taşıma ve kaldırımlar bana göre gayet başarılı. Ancak yaya geçitleri, sarı şeritler, merdivenler ve levhalandırma kesinlikle yeterli değil.” (K.12)

“...Sadece işaretlendirme çalışmaları üzerinde durulabilir, çünkü çok fazla olduğu söylenemez.” (K. 13)

“...Otoparklar, giriş rampaları, toplu taşımalar ve yaya geçitleri gayet iyi durumda. Bir tek kaldırımlara ayrı bir özen gösterilmesi gerekiyor. Ayrıca levha veya işaretlendirme daha önce hiç görmedim.” (K. 14)

“...Merdivenler oldukça dik, engelli otopark yerleri çok az. Engelliler için açık alanlar düzenlenmeli. Toplu taşıma ise genel haliyle iyi durumda denebilir.” (K. 17)

“...Çanak kale genelinde ise toplu taşımalar ve kaldırımların engellilere uygun olduğunu düşünüyorum. Ancak yaya geçitleri, sarı şeritler, tabela ve levhalar ve de üst geçitler maalesef uygun değil.” (K. 26)

Engelli çalışanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler de İşe Alım ve Engel Düzeyi, Avantajlar, İşyerine Erişim temaları altında kategorize edilmiştir. Görüşülen engellilerin 18’i fiziksel, 4’ü görme engelli, 3’ü ise diyabet rahatsızlığı bulunan kişilerdir. Bunların dışında, 1 konuşma, 1 işitme ve 1 de psikolojik engelli çalışanla görüşülmüştür. Engelli bireyler “Avantaj” teması altında en çok psikolojik yarar (26 kişi), maddi kazanç (22 kişi) ve sosyalleşme (13 kişi), kodlarına vurgu yapmışlardır. Kendilerini psikolojik olarak iyi ve faydalı hisseden engellilerin işle ilgili motivasyonlarının ve performanslarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

“Benim gibi görme engelli vatandaşların en büyük sorunu sosyalleşmek oluyor. Birçok görme engelli vatandaş bırakın çalışmayı evden dahi dışarı çıkamamakta. Bu yüzden benim için en büyük artısı elbette ki sosyalleşmek ve insan içine karışmak. Bunun dışında bir işe yaradığımı hissetmek benim için diğer artılar.” (E.3)

“Hayatımın hemen hemen hiçbir döneminde kolumu kaybedene kadar sosyalleşme sorunu yaşamadım. Ancak kolumu iş kazası sonucu kaybedince inanılmaz büyük bir özgüven kaybı yaşadım. Tekrar çalışmaya başlayınca yeniden sosyalleştim, kolum yok diye kendimi işe yaramaz hissederken birçok işe yaradığımı fark ettim.” (E.7)

“Bizler gibi tekerlekli sandalyedeki engellilerin masrafları gerçekten fazla oluyor. Belediye bir takım ihtiyaç ve sandalyeleri karşılasa da bizlerin isteklerine uygun değil ve eski teknolojiler. Bugün bir akülü sandalye almak dünya para. O yüzden çalışmam sayesinde kazandığım parayı kendime harcayabiliyorum.” (E.9)

“...Zorlandığım zamanlar oluyor, ancak tedavimin devamlılığı için çalışmam gerekiyor. Diyabet ilaçları ve iğnelerinin bazıları dönem dönem masraflı olabiliyor. Malulen de emekli edilmedim o yüzden çalışmak zorundayım.”(E.11)

“Benim için dünyanın merkezinde insanlar bulunuyor. İnsanlarla iç içe olduğum her an mutluyum. İş hayatı da bana bu imkânı fazlasıyla sağlıyor. Pek tabi para kazanmak da işimin büyük bir artışı oluyor.”(E. 13)

“...İnsanlar içinde bir yaşantı sürdürmek engelli olmadığımızı hissettiriyor, özgüvenimizi artırıyor.”(E.14)

“Sosyalleşmek bizler için büyük bir önem taşıyor. Çünkü evde olduğunuz her an kafanızda birçok kuruntu yapıyorsunuz ve kafayı yeme eşiğine geliyorsunuz. İş hayatı, aslında bana bir tedavi merkezi gibi. İş arkadaşlarım sayesinde birçok takımdan kurtuldum diyebilirim.” (E.15)

“Benim gözümden ilk avantajı tabi ki psikolojik destek oluyor. İnsanlarla sürekli beraber olmak engelimin olduğunu bana unutturuyor. Zaten engelliniz doğuştan değilse bu psikolojik destek sizin için daha önemli bir hal alıyor. Benim için en büyük avantajı böyle açıklayabilirim.” (E.17)

“...En büyük avantajı tabi ki geçimimi sürdürebilmek. Engelli olsanız da olmasanız da belli bir paraya ihtiyacınız var.” (E.18)

“...Herkeste olduğu gibi ilk avantajı tabi ki maddi imkân sağlanması. Bunun yanında, uyum sorununu atlatıyoruz. Kendi açımdan bakarsam en büyük sıkıntım topluma karışmaktı. Çünkü üzerinizde bir baskı oluyor. Veya böyle düşünüyorsunuz. Ama iş hayatına girmemiz bu düşünceleri aşmamızı sağlıyor.”(E.21)

“...Yürümede sıkıntı çekiyorum, o yüzden herkes bana bakıyormuş gibi geliyordu. Ama çalışma hayatına başlayınca, aslında böyle bir şeyin olmadığını çok net anladım. Aslında terapi gibi bir yararı oldu bana. Maddi açıdan bakarsak, tabi ki birinci önceliğim maddi kazanç olur. Hayatımı devam ettirmek için gerekli parayı kazanmam gerekiyordu.”(E. 24)

“İşyerine Erişim” teması altında engelli çalışanların en çok belirttikleri kodlar yaya yolu ve kaldırımlar (32 kişi), toplu taşıma hizmetlerinden kaynaklı sorunlar (31 kişi) ve trafikte yaşanan sorunlar (12 kişi) olarak sıralanmaktadır. İşverenler açısından işyerine erişimi en çok etkileyen unsur binalara ilgili düzenlemeler (6 kişi) iken, engelli çalışanlar için en büyük sorun yaya yolu ve kaldırımlardır. Binalarla ilgili sorunlar (5 kişi), rampalar (5 kişi), hissedilebilir yüzeyler (3 kişi), açık alanlarla ilgili sorunlar (2 kişi), merdivenler (2 kişi), engelliler için park yerleri (1 kişi) de bahsedilen diğer kodlardır. Katılımcıların konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“...Elektrikli bisikletimle gelirken kaldırımlarda sorun yaşıyorum. Girişlerin dik olmasıyla birlikte dükkanlar tarafından gereğinden fazla işgal edilme durumları mevcut. Bunun dışında, araçlar hemen kaldırım girişlerine park ediyor. Diğer yandan da, özellikle birçok işletme ve kurumun giriş kapılarının dar olduğunu söyleyebilirim.”(E.1)

“...Çanakkale denildiği zaman, kaldırımlardaki sorunları karşısına koymak gerekiyor. Çünkü ilin en büyük sorunu açık ara kaldırımlardır. Girişleri yüksek, yüzeyleri eğimli ve kaldırım taşları bir yüksek bir alçak konumda. Bir de bana göre toplu taşımadaki engelli araçlarının çoğaltılması gerekiyor.”(E.4)

“İşe ilk başladığım zamanlar otobüsle işe gidip geliyordum, ancak bu noktada yaşadığım gecikmeler ve sıkıntılar yüzünden işten çıkarılma eşliğine geldim. Otobüsle işe gelip giderken yaşadığım en büyük sıkıntı otobüs içlerinin dar olmasıydı. Benim 1 kolum yok ve tutunmakta, ayakta durmakta zorlanıyorum. Belirli güzergâhlarda sadece ufak araçlar kullanıldığı için de insanlar yer vermediğinde zorluk çekiyorum. O yüzden birçok defa otobüs dolu diye insanların yer vermeyeceğini düşünerek binmekten korkup otobüse binmemişimdir.”(E.7)

“...Sadece kış aylarında, özellikle kar vb. yağış olduğunda binanın önündeki rampa çok kaygan oluyor. Daha önce onu düzelttirmek için birkaç girişimimiz oldu, ancak önümüzdeki kaldırımdan dolayı istediğimiz meyil verilemedi.”(E.9)

“...Yaya geçitlerinin kaldırımlara bağlandığı yerler yer yer fazla dik ve işletmeler kaldırımları gerçekten fazlaca meşgul ediyor. Bir de büyükşehirlerde kırmızı ışıkların sesli olduğunu duydum. Bu durumun Çanakkale’de de yaygınlaşması en büyük dileğim.”(E.12)

“...Fiziksel engelliyim. Kolum yok. Normal zamanlarda toplu taşımalarda bazen sıkıntı yaşıyorum. Onun nedeni de sert otobüs kullanıyor şoförlerimiz. Otobüsler genelde dolu olduğu için yer bulamıyorum, ayakta dikilmek zorunda kalıyorum. Ani frenlerde veya keskin dönüşlerde bu da insanların üzerine yıkılmama neden oluyor tabii. Toplu taşımaların daha sakın kullanılması benim gibi engelliler açısından iyi olabilir.”(E.18)

“...Durakta bekliyorsunuz şoförler bazen sizi görmezden geliyorlar. Sırf inip rampayı açmamak için. Bu kadar şeyin yanında bir de kaldırımlar var. Kaldırımlar bırakın engelli vatandaşı, engelsiz vatandaşın yürüyebileceği durumda değil. Kaldırım ortasına tabela koymuşlar.”(E.19)

“Servis olmadığı için halk otobüslerini kullanıyorum. Görme engelli olduğum için bu konuda fazla şikâyetçiyim. Şimdi bir de yaya geçitlerini her yerde kapattılar. Zaten kaldırımlarda sıkıntı çekiyoruz bir de en baştan diğer başa yürümemiz gerekiyor karşıya geçebilmek için. Yaya geçitlerini kapatmışlar tamam ama oraya uyarıcı bir şey koymamışlar. Bizler belli yerleri ezberleyerek gidiyoruz, siz orayı kapattığınızı belli etmezseniz ben bilemem. En büyük şikâyetçi olduğum nokta burası. Bir de kaldırımların ortasına tabela koymaktan vazgeçmemiz gerekiyor. Sarı şeritler bir santim yanından geçiyor zaten çarpmamak mümkün değil. Bu konulara biraz daha önem verilmesi lazım.”(E. 21)

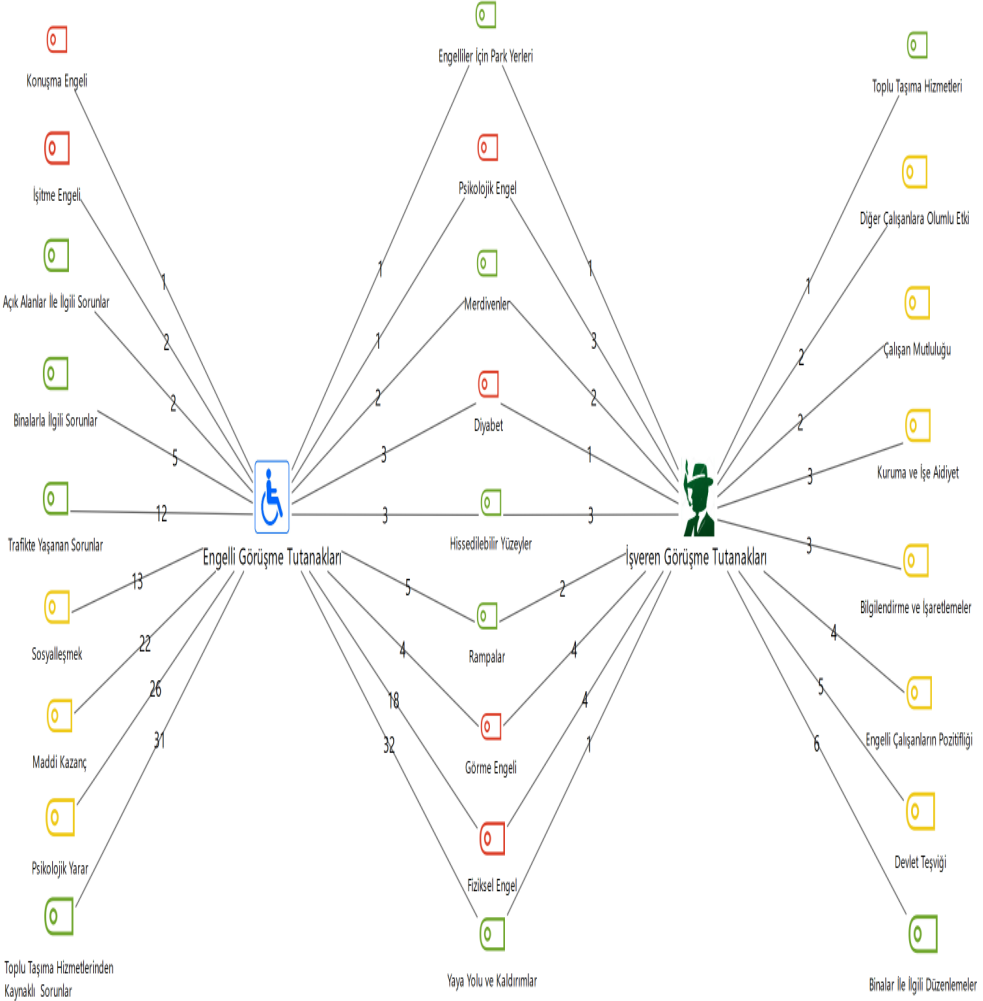
“...Yayalar için yanan yeşil ışık süresi çok kısa. Yaya geçitlerini birçok yerde kapattılar mesela bu da beni zorluyor.”(E.22)

“...Elektrikli bisikletim var. Bu tip araçlar için ayrılmış bir yol olmadığı için bazen kaldırımdan gitmek zorunda kalıyoruz. Yollarımız dar. Sürekli ezilme tehlikesi var. Kordondaki yolları döşeme taş yapmışlar mesela. Oradaki yaya geçidinden her geçişimde devrilme tehlikesi yaşıyorum. Kaldırımlardaki rampalar çoğu yerde dik. Bu da benim için büyük zorluk.”(E. 23)

“Servisimiz yok. Toplu taşımayı kullanıyordum. Ama ondan da vazgeçtim, çünkü engellilere karşı belli bilinçte olmadıkları için bize tepkileri sürekli olumsuz oluyor. Bu da beni baya etkiliyordu ilk başlarda. Onun yerine kendime akülü sandalye aldım, engelime uygun olan ama bu seferde kaldırımlarda büyük sıkıntılar yaşıyorum. Olmadık yerlerdeki direkler, dik rampalar falan. Özellikle kaldırıma yapılan duraklar sanki kaldırım kullanılmasın diye yapılmış duruyor. Bu beni rahatsız ediyor tabii ki. Ve işyerime ulaşımında da büyük sorun yaşıyorum.”(E.26)

Şekil 4.2. Engelli ve İşveren Bakış Açısından Erişilebilirlik ve İstihdam Temalarına İlişkin İki Vaka Modeli

Engelli ve İşveren Bakış Açısından Erişilebilirlik ve İstihdam İlişkin İki Vaka Modeli

Şekil 4.2’de engellilerin ve işverenlerin bakış açısıyla erişilebilirlik ve istihdam ilişkisi iki vaka modeli ile sabit bir mesafede karşılaştırılmıştır. İki vaka modelinde belirlenen kodların her birinin vakalara göre ne kadar tekrarlandıkları ve bunların gruplar arasında nasıl bir dağılım gösterdikleri gözlemlenmektedir. Bu modelde, iki belge, belge grupları veya belge ve belge gruplarının karışımı karşılaştırmak mümkündür (bkz. www.maxqda.com, 2021). Şekil 4.2’de, her iki belge grubunda tekrarlanan ifadeler, ortak kodlar şeklinde, orta kısımda gösterilmiştir. Engelli görüşme tutanakları ve işveren görüşme tutanaklarından ortadaki kodlara giden çizgilerin üzerindeki sayılar ortak kodların her iki belge grubunda tekrarlanma sıklığını göstermektedir. Buna göre, engelli istihdamında erişilebilirlikle ilgili olarak en fazla vurgu yapılan ortak kodlar sırasıyla “yaya yolu ve kaldırımlar” 33 kez, “rampalar” 7 kez, “hissedilebilir yüzeyler” 6 kez, “merdivenler” 4 kez, “engelliler için park yeri” 1 tekrar şeklinde sıralanmaktadır.

Şekil 4.2'nin solunda, engelli görüşme tutanaklarında engellilerin işverenlerden farklı olarak vurgu yaptıkları kodlar yer almaktadır. Buna göre, engellilerin erişilebilirlik kapsamında en fazla vurgu yaptıkları kodlar sırasıyla “toplu taşıma hizmetlerinden kaynaklanan sorunlar” 31 tekrar, “trafikte yaşanan sorunlar” 12 tekrar, “binalarla ilgili sorunlar” 5 tekrar, “açık alanlarla ilgili sorunlar” şeklinde sıralanmaktadır. Şekil 4.2'nin sağında ise, işveren görüşme tutanaklarında, işverenlerin engellilerden farklı olarak vurgu yaptıkları kodlar yer almaktadır. İşverenlerin, engellilerin işlerine erişimleri kapsamında en fazla vurgu yaptıkları kodlar sırasıyla “binalarla ilgili düzenlemeler” 6 tekrar, “bilgilendirme ve işaretlemeler” 4 tekrar, “toplu taşıma hizmetleri” 1 tekrar şeklinde sıralanmaktadır.

SONUÇ

Araştırmada Türkiye’de mekânsal erişilebilirliği sınırlayan altyapı eksikliklerinin engelli istihdamına etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda a) Engellilerin mekânsal erişilebilirlik noktasında karşılaştıkları başlıca sorunlar nelerdir? b) Mekânsal erişilebilirliğe ilişkin sorunlar işverenlerin engellilere iş vermeye yönelik tutumlarını nasıl etkilemektedir? sorularına cevap aranmıştır.

Bulgular bağlamında engellilerin mekânsal erişilebilirlik noktasında karşılaştıkları sorunlar önem sırasına göre “yaya yolu ve kaldırımlar-33 tekrar”, “toplu taşıma hizmetlerinden kaynaklı sorunlar-32 tekrar”, “trafikte yaşanan sorunlar-12 tekrar”, “binalarla ilgili düzenlemeler/sorunlar-11 tekrar”, “rampalar-7 tekrar”, “hissedilebilir yüzeyler-6 tekrar”, “merdivenler-4 tekrar”, “bilgilendirme ve işaretlemeler-3 tekrar”, “açık alanlarla ilgili sorunlar-2 tekrar”, “engelliler için park yeri-2 tekrar” şeklinde sıralanmaktadır. Kentsel alanlar tüm bireyler göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Bu noktada araştırma bulgularının, literatürdeki çalışmaların sonuçlarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Çalışmalarda, engellilerin mekânsal erişilebilirlik noktasında çeşitli sorunlarla karşılaştıkları ve bu sorunlar nedeniyle çalışma yaşamına diğer toplum kesimleriyle eşit oranda katılamadıkları belirtilmiştir. Engellilerin, istihdama katılmalarının önündeki mekânsal erişilebilirlik kaynaklı eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında, yalnızca yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı, bu düzenlemelerin yerel düzeyde karar vericiler ve uygulayıcılar tarafından hayata geçirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Engellilerin istihdamının onların psikolojileri üzerindeki olumlu etkilerinin yanında, ülke ekonomisi üzerinde de olumlu etkilerine değinilmiştir. Engellilerin erişilebilirlikle ilgili sorunlarının ortadan kaldırılarak, iş yaşamına eşit oranda katılmalarında, altyapı planlanırken kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimleri de içine alan çok aktörlü ve engellilerle empati kurabilen yapıların önemli roller üstlenebileceklerine dikkat çekilmiştir. Bu araştırmada ise, engellilerle ve işverenlerle görüşme yöntemiyle nitel bir araştırma gerçekleştirilerek, engellilerin işgücü piyasasına katılmalarının önündeki mekânsal erişilebilirlik kaynaklı sorunların belirlenmesine, bunların çözümüne yönelik merkezi ve yerel karar vericilere yol gösterebilecek veriler sunulmasına çalışılmıştır.

Mekânsal erişilebilirliğe ilişkin sorunların, işverenlerin engellilere iş vermeye yönelik tutumlarını nasıl etkilediği araştırma kapsamında cevap aranan ikinci sorudur. İşverenleri engelli istihdamı konusunda en çok endişelendiren husus bina ve işyerlerinin engellileri gözeterek tasarlanmaması, caddeler ve engelliler için bilgilendirmelerin ve işaretlemelerin yetersizliği, rampalar, hissedilebilir yüzeyler, merdivenler, toplu taşıma ve engelli park yerlerinin uluslararası standartlara göre tasarlanmamış olması gibi nedenlerle işe aldıkları engellilerin işyerine gelip gelemeyecekleri konusundaki düşünceleridir. Diğer yandan, engelli istihdam eden işverenlere sağlanan devlet teşviki, engelli çalışanların pozitiflikleri, kuruma aidiyetleri ve işlerine gösterdikleri özen, mutlu çalışanlar olmaları hasebiyle diğer

çalışanlar üzerindeki olumlu etkileri işverenleri engelli çalıştırmaya teşvik eden başlıca nedenlerdir.

Nitel bir araştırma deseni şeklinde tasarlanması nedeniyle, çalışmanın Çanakkale merkez ilçedeki engelli çalışanlar ve engelli çalıştıran işverenlerle sınırlandırılması araştırmanın zayıf yönüdür. Diğer yandan, engelliler ve işverenlerle yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmeler, gözlemler ve alan notlarından hareketle verilerin toplanması, verilerin içerik analizi tekniğiyle çözümlenip, şekiller ve haritalarla görselleştirilerek aktarılması araştırmanın güçlü yönleri olarak değerlendirilebilir. Gelecekte, yeterli mali kaynak sağlanması halinde, Marmara Bölgesi, diğer bölgeler ya da tüm iller bazında bir araştırma tasarlanarak, engellilerin istihdamı konusunda karşılaşılan mekânsal erişilebilirlik kaynaklı sorunların, illere ve bölgelere göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi hususunda daha kapsamlı verilere ulaşılması potansiyeli bulunmaktadır.

Çanakkale merkez ilçede belediye tarafından mekânsal erişilebilirliği artırmaya yönelik bazı altyapı hizmetlerinin sağlanmaya çalışıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, engelli çalışanların ve engellilere işverenlerin, Çanakkale Belediyesi’nin mekânsal erişilebilirliğe yönelik hizmetlerini yetersiz buldukları anlaşılmıştır. Mekânsal erişilebilirliği sınırlandıran altyapı eksiklikleri ise engelli istihdamı üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. İşverenler, çalışanlarının zamanında işbaşında bulunmasını arzu etmekte, ancak yaya yolu ve kaldırımların, toplu taşıma hizmetlerinin, bina ve işyerlerinin engellileri gözetmeyen bir anlayışla tasarlanması, rampalar, merdivenler, hissedilebilir yüzeylerle ilgili sorunlar işverenlerin engelli istihdam etme konusundaki görüşlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışma hakkı anayasal bir hak olup, devletin ve yerel yönetimlerin her yurttaşın bu haktan eşit şekilde yararlanması için gerekli tedbirleri alması gerekmektedir. Bu noktada, merkezi hükümete düşen görev, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yapılan yasal düzenlemelerin merkezi yönetimin taşra teşkilatı ve yerel yönetimlerce uygulanmasına yönelik maddi destekleri artırmak, yapılan çalışmaların uluslararası ve ulusal standartlara uygunluğunu denetlemek, eksiklikleri gidermeye yönelik tedbirleri almaktır. Yerel yönetimlere düşen görev ise, mekânsal erişilebilirliği sınırlayan altyapı eksikliklerini gidermeye yönelik planlama yapmak ve bunları en kısa sürede hayata geçirmektir. Özel sektör kuruluşları, imkanları dahilinde engellileri istihdam ederek, sivil toplum kuruluşları ise engellilerin istihdam haklarını savunarak, toplumda engellilerin istihdamına yönelik toplumsal farkındalık yaratmaya çalışarak, mekânsal erişilebilirlik kaynaklı engelli istihdamı önündeki engellerin ortadan kaldırılması konusunda merkezi yönetim politikalarına destek sunabilirler. Bu bağlamda, araştırma bulgularının, Çanakkale özelinde mekânsal erişilebilirlik kaynaklı engelli istihdamı önündeki engelleri ortaya koyduğu söylenebilir.

Sonuçta, mekânsal erişilebilirlik engelli istihdamını etkileyen önemli bir faktördür. Engelli yönünden istihdam imkânı bulmak başta hayatlarını sürdürebilmeleri için gereken geliri elde etmeleri, aile kurmaları yanında onların psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmelerini de sağlamaktadır. Psikolojik yarar bir yandan kendi kendilerine yetebilme duygusu bir yandan da topluma faydalı olabilme algısı ile birleşmektedir. Ayrıca, engellilerin toplumdan kopmamaları ve sosyalleşebilmeleri için de çalışma hayatına katılmaları önemlidir. İşverenler yönünden ise, engelli çalıştırmanın en iyi tarafı devlet teşvikleridir. Bunun yanında, engelli çalışanların gayretleri, işi benimsemeleri, pozitif tavırları ve diğer çalışanlar üzerindeki olumlu etkilerinin işveren yönünden mekânsal erişilebilirlik kaynaklı işe gelememe endişesini bir dereceye kadar hafiflettiği söylenebilir. Çanakkale Belediyesi açısından da yaya yolları, kaldırımlar, rampalar, duraklar, asansörler, yaya geçitleri, işaretler, bina ve işyerlerine erişim gibi hizmetlerin tüm cadde ve sokaklar genelinde gözden geçirilerek, ulusal standartlara uygun hale getirilmesine yönelik eksiklikleri gidermesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Abidi, J. ve Sharma, D. (2014). Poverty, Disability and Employment: Global Perspectives From the National Centre for Promotion of Employment for Disabled People. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*. 37(1). 60–68.
- Ar, H. ve Uğuz, S. Ç. (2017). Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde Turizmin Rolü: Türkiye Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(49). 521-530.
- Aygün, E., Korkut, A. ve Kiper, T. (2018). Engelli Bireyler İçin Kentsel Dış Mekânlara Erişilebilirliğin İncelenmesi: Tekirdağ Örneği. *ARTIUM Architecture, Urbanism, Design and Construction*. 6(2). 20-32.
- Bıçkı, D., Yetkin Şale, H. ve Ak D. (2016). Herkes için Erişilebilir Kentler: Muğla Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 51. 449-470.
- Bilsin, E. ve Başbakkal, Z. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 30(2). 65-78.
- Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. R.G. 14.07.2009/ 27288.
- Burcu, E. (2006). Özürüllük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 23(2). 61-83.
- Burcu, E. (2011). Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 28(1). 37-54.
- Creswell, W. J. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Desenleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 61(2). 541-598.
- Eliöz, M., Demir, A. Z. ve Akbuğa, E. (2017). Engelli Dostu İller Sıralaması Çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 50. 348-365.
- Erten, Ş. ve Aktel M. (2020). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 11. 28. 898-912.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8(1). 363-393.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Teknik-Yaklaşım-Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güler, M. (2011). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*. 66(1). 49-71.
- Goffman, E. (1963). *Stigma*. London: Penguin Books.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Mamatoğlu, N. (2015). Türkiye’de Engelliler İçin Ulaşılabilirlik Uygulamaları Algısı. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya Dergisi*. 36(3). 6-13.
- Marumoogae, M. C. (2012). Disability Discrimination and the Right of Disabled Persons to Access the Labour Market. *Potchefstroom Electronic LawJournal/ Potchefstroomse Elektroniese Regsblad (PER/PELJ)*. 15(1). 345-365.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (Çeviri Editörü: Selahattin Turan). (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mussida, C. a Sciullid. (2016). Disability and Employment Across Central and Eastern European Countries. *IZA Journal of Labor & Development*. 5(4). 1-24.
- Odabaş-Uslu A. ve Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler-Herkes İçin Erişilebilir Kentler. *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*. 1(2).30-36.
- Orhan, S. (2013). *Türkiye’de Özürülü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Priestley, M. (2012). Disability. *The Student’s Companion to Social Policy*. (Editör: Pete Alcock, Margaret May ve Sharon Wright). 4. Baskı. United Kingdom: Wiley-Blackwell Publishing.

Şat, N. ve Göver T. (2017). Engelliler İçin Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10 (1). 521-542.

T.C. Anayasası. RG: 18.10.1982/ 17863. Tiyek, R., Eryiğit, B. H. ve Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (12). 225-261.

Türk Dil Kurumu [www.tdk.gov.tr]. (Erişim: 30 Mayıs 2020).

United Nations (1975). *Declaration on the Rights of Disabled Persons*. General Assembly. Decision of 3449 (XXX).

United Nations (2017). *Yeni Kentsel Gündem: HABİTAT III*. [http://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Turkish.pdf]. (Erişim: 25 Mayıs 2020).

World Health Organization (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*. Switzerland: WHO.

World Health Organization (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva: WHO Library Cataloguing-in-Publication Data.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

2006/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. RG: 12 Temmuz 2006/ 26226.

3194 Sayılı İmar Kanunu. R.G. 09 Mayıs 1985/18749.

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun. R.G. 07 Temmuz 2005/ 25868.

5393 Sayılı Belediye Kanunu. RG: 13 Temmuz 2005/ 25874.

6353 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. R.G. 12 Temmuz 2012/ 28351.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. R.G. 14 Temmuz 2009/ 27288.

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. R.G. 20 Temmuz 2013/ 28713.

[https://www.maxqda.com/help-mx20/maxmaps/two-case-model]. (Erişim: 10 Ocak 2021).

[http://www.mo.org.tr/UIKDocs/kentselsart1.pdf]. (Erişim: 10 Ekim 2020).

[https://rm.coe.int/168071923d].(Erişim: 10.10.2020).

